

ВПЛИВ ЗАПАСІВ ПРОДУКТИВНОЇ ВОЛОГИ НА УРОЖАЙНІСТЬ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО В ПІВНІЧНОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ

О.І. ЦИЛЮРИК, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна
E-mail: tsilurik_alexander@ukr.net

Величина урожаю ячменю ярого значно залежить від резервів ґрунтової вологи, яка забезпечує здійснення всіх найважливіших життєвих процесів, зокрема проростання насіння і укорінення проростків, транспірацію, терморегуляцію та надходження поживних речовин в рослину. Продуктивність ячменю ярого знаходиться в прямо пропорційній залежності від його вологозабезпеченості. При достатній кількості ґрунтової вологи, складаються сприятливі умови для росту і розвитку польових культур, а в кінцевому результаті зростає їх урожайність. В північному Степу висока продуктивність ячменю ярого, при умові отримання своєчасних і повних сходів, формується за рахунок волого запасів, нагромаджених у глибоких шарах ґрунту протягом осінньо-зимового періоду року.

В умовах північного Степу України формується непромивний водний режим з ненаскрізним найменш насиченим класом вологості, перевага полицевої системи обробітку ґрунту в додатковій акумуляції вологи протягом осінньо-зимового періоду у північному Степу відмічається в роки з морозними і сніжними зимами, повільним і тривалим сніготаненням, а мілкого мульчувального плоскорізного розпушування – за недобору нормативної суми опадів впродовж грудня - лютого, відсутності снігового покриву і підвищеної вітрової активності.

Головна мета досліджень полягала у вивченні впливу способів основного обробітку ґрунту на накопичення та динаміку ґрунтової вологи в посівах ячменю ярого та з'ясування рівня його врожайності. Дослідження виконували протягом 2004–2015 рр. в стаціонарному польовому досліді ДУ Інститут зернових культур НААН. У стаціонарному досліді у п'ятипільній короткоротаційній сівозміні: чистий пар – пшениця озима – соняшник – ячмінь ярий – кукурудза із загальнофоновим залишенням післязливних решток всіх польових культур. Основний обробіток ґрунту під ячмінь ярий проводили полицевим плугом ПО-3-35 на глибину 20–22 см (контроль), безполицевий (чизельний) обробіток – канадським чизель-культиватором Conser Till Plow на 14–16 см, безполицевий (дисковий) обробіток ґрунту – важкими дисковими боронами БДВ-3 на 10–12 см. Висівали сорт ячменю ярого Ілот, який адаптований до посушливих умов Степу.

Посіви обов'язково обробляли в фазі кушення гербіцидом естерон – 0,8 л/га для повного знищення падалиці соняшника і бур'янів. Схема досліду також включала три фони удобрення: 1) без добрив + післяжнивні рештки попередника; 2) $N_{30}P_{30}K_{30}$ + післяжнивні рештки попередника; 3) $N_{60}P_{30}K_{30}$ + післяжнивні рештки попередника. Мінеральні добрива вносили навесні розкидним способом під передпосівну культивуацію. Агротехніка вирощування ячменю ярого у дослідах – загальноприйнята для зони Степу. Всі експериментальні дослідження проводили відповідно до загальноприйнятих методик. Дослід закладений у 3-разовій повторності. Вологість ґрунту в посівах ячменю ярого визначали в 1,5-метровому шарі ґрунту термостатно-ваговим методом. Зразки ґрунту відбирали через кожні 10 см в трьох місцях ділянки на двох несуміжних повтореннях весною перед сівбою ячменю та в кінці його вегетації.

Як показали результати досліджень перевага полицевої системи обробітку ґрунту в додатковій акумуляції вологи протягом осінньо-зимового періоду у північному Степу відмічається в роки з морозними і сніжними зимами, повільним і тривалим сніготаненням (2006 р.), у разі мілкового мульчувального плоскорізного розпушування – за недобору нормативної суми опадів впродовж грудня - лютого, відсутності снігового покриву і підвищеної вітрової активності (2007, 2012, 2013, 2015 рр.). За чизельного обробітку на 14-16 см накопичувалося 169,6 мм вологи, полицевої оранки на 20-22 см – 160,4 мм, дискування на 10-12 см – 151,7 мм.

Запровадження консервуючого (чизельного) обробітку за диференційованої системи зумовлює збільшення обсягів вологи на 91,0–179,0 м³/га в осінньо-зимовий період завдяки рослинним решткам, які затримують більшу кількість снігу, особливо у теплі малосніжні зими.

Мілка мульчувальна система обробітку ґрунту, незважаючи на зниження урожаю зерна, сприяє більш економному витрачання вологи на одиницю урожаю – в 1,1–1,2 раза при вирощуванні ячменю ярого.

Рівень урожайності ячменю ярого значно залежить від способів і системи основного обробітку ґрунту в короткоротаційних сівозмінах. Так, щорічний полицевий та диференційований обробітки в середньому за роки досліджень зумовлювали максимальний рівень урожайності зерна, а мінімізація обробітку ґрунту в більшості років призводило до його зниження на 0,22–0,55 т/га. Чизельний обробіток ґрунту в системі диференційованого найбільш ефективний у посушливі роки і навіть дає кращі результати, ніж оранка, оскільки збільшуються запаси продуктивної вологи за рахунок значної кількості післяжнивних решток попередника на поверхні ґрунту (табл.).

Показники урожайності ячменю ярого під впливом різних систем обробітку ґрунту і удобрення (середнє за 2011–2015 рр.), т/га

Система обробітку ґрунту (фактор А)	Удобрення (фактор В)	Урожайність, т/га
Полицева	післяжнивні рештки	2,78
	післяжнивні рештки + N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	2,93
	післяжнивні рештки + N ₆₀ P ₃₀ K ₃₀	3,13
Диференційована	післяжнивні рештки	2,59
	післяжнивні рештки + N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	2,87
	післяжнивні рештки + N ₆₀ P ₃₀ K ₃₀	3,10
Мульчувальна	післяжнивні рештки	2,23
	післяжнивні рештки + N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	2,56
	післяжнивні рештки + N ₆₀ P ₃₀ K ₃₀	2,88
NIP ₀₅ , т/га, для	фактора А	0,18
	фактора В	0,17
	взаємодії АВ	0,30

Система мілкового мульчувального обробітку поступалася диференційованій залежно від фону удобрення на 0,22–0,36 т/га, а полицевій оранці – на 0,25–0,55 т/га. З можливих причин цього явища найбільш імовірними є збільшення забур'яненості посівів на фоні дискового обробітку в системі мілкового мульчувального, а також перезволоження тут посівного шару і значна кількість листостеблової маси попередника (соняшника) на поверхні поля. За рахунок більш якісного перемішування рослинного субстрату попередника в поєднанні з швидким прогріванням поверхневого шару ґрунту весною за полицевої оранки (полицева система) та чизельного (диференційована система) обробітку на цих агрофонах створюються кращі вихідні умови для життєдіяльності мікробних популяцій і вивільнення іммобілізованих мінеральних сполук у ґрунтовий розчин.

Таким чином, щорічний полицевий та диференційований обробітки ґрунту зумовлюють максимальний рівень урожайності зерна, а мінімізація обробітку ґрунту в більшості років призводить до її зниження на 0,22–0,55 т/га. Чизельний обробіток ґрунту в системі диференційованого найбільш ефективний у посушливі роки і навіть дає кращі результати, ніж оранка, оскільки збільшуються запаси продуктивної вологи за рахунок значної кількості післяжнивних решток попередника на поверхні ґрунту.